

Халковский А. Н. Лоббирование экономических интересов предпринимательской деятельности как форма проявления коррупции.

В статье раскрыто экономическую сущность и тенденции развития лоббирования экономических интересов предпринимательской деятельности как формы коррупции в Украине. Проанализировано соотношение теневых и публичных средств лоббирования и доведена необходимость легализации лоббистской деятельности.

Ключевые слова: лоббирование, предпринимательская деятельность, коррупция, теневая экономика.

Halkovsky A. Lobbying economic interests of business as a form of corruption.

The article reveals the economic nature and tendencies in lobbying of economic interests of business as a form of corruption in Ukraine. There was analyzed the ratio of shadow and public means of lobbying and proved the necessity of lobbying activity legalization.

Keywords: lobbying, business, corruption, shadow economic.

МІКРОЕКОНОМІКА

Ставицький О. В.

Національний університет харчових технологій

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМ

У статті виконано аналіз дефініції “моделювання”, розглянуто концепцію побудови моделей, а також запропоновано еталонну модель підприємства.

Ключові слова: модель, моделювання, конструювання, метод моделювання.

У світі існує безліч різноманітних цілісних систем. Однак нерідко навіть системи, що кардинально відрізняються одна від одної, можуть бути в деяких відносинах подібними. В одному випадку ця схожість постає як однозначна відповідність структури (взаємозв'язку компонентів) однієї системи структурі іншої системи, вона носить назву ізоморфізму. В іншому випадку між системами є лише часткова подібність - в окремих компонентах або сторонах структури. Такого роду подібність називається гомоморфізмом. Незважаючи на глибокі відмінності їх матеріальної природи, вони діють за аналогічним принципом. Наявність ізоморфізму, гомоморфізму і інших різновидів подібності різних цілісних систем дозволяє моделювати, тобто відтворювати ту чи іншу систему за допомогою іншої, подібної їй в тому чи іншому відношенні.

Розробляючи модель, дослідник завжди має перед собою дві цілісні системи: по-перше, об'єктивно існуюче або передбачуване ціле і, по-друге, ціле, їм самим штучно створюється, яке повинно експонувати перше. Завдання творця моделі складається в тому, щоб, відшукавши риси подібності між цими системами, відтворити ті чи інші параметри, сторони одного з них, як правило більш складною і високоорганізованою моделлю, в іншій, менш складній.

Якщо є дві системи, які подібні в відношенні деяких структурних властивостей і

неподібні в інших відносинах, то моделлю служить та з них, яка являється або простішою, або більш зручною для роботи з нею з метою отримання будь-якого виводу, що має цінність для вивчення іншої системи.

Але теоретичний та практичний інструментарій, який можна використати залежить від авторських концепцій, спрямованих на оцінку окремих елементів які входять до складової моделі підприємства.

Мета статті являється в дослідженні дефініції “моделювання”, різних методів моделювання внутрішньої структури підприємства. Та розробка еталонного варіанту моделі підприємства, з описом структури управління.

Поняття “моделювання” використовується як в широкому, так і в загально-пізнавальному сенсі, а також і у вузькому, спеціальному. У широкому сенсі слова моделювання висловлює деякий загальний аспект пізнавального процесу.

“... Пізнати об’єкт – пише І. Б. Новік – означає змоделювати його. Моделювання в цьому сенсі охоплює все пізнання по широті, але не вичерпує його по глибині” [3]. У цьому сенсі поняття, категорії, наукові теорії – теж моделі.

На думку В. В. Давидова, незважаючи на те, що в розумінні моделі існує широкий діапазон “розкидання” – від моделюючої установки до теорії пізнання взагалі, у всіх випадках використовується поняття “модель” [4].

“Під моделлю розуміють відображення фактів, речей і відносин у певній галузі знань у вигляді більш простому, більш наочної матеріальної структури цієї або іншої області” Г. Клаус [5].

Ще одне: “Модель ... являє собою аналог того чи іншого фрагмента дійсності (речового або розумового) – оригіналу моделі” [6].

“Під моделлю – пише В. А. Штофф, – розуміється така, яка надається або матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об’єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об’єкт” [7].

У вузькому сенсі слова моделювання – специфічний спосіб пізнання, при якому одна система (об’єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі).

Моделювання передбачає наявність чітких методологічних і теоретичних передумов, підстав. Вихідною основою моделювання є матеріальна єдність світу, закономірностей його розвитку, згідно з якими якісно різним системам притаманні аналогічні, особливо структурні та функціональні закономірності, закони організації.

Головною якістю моделі є її відповідність, подібність системі-оригіналу. Між оригіналом, об’єктом моделювання, і моделлю, як правило, немає тісних, органічних зв’язків, причинної або генетичної залежності. Проте подібність, аналогія між ними обов’язкові.

Модель, неодмінно повинна мати схожість з оригіналом, але ця схожість не може бути повною, оскільки в цьому випадку втрачається специфіка моделі, та її значення. Разом з тим модель не повинна бути довільною, не відповідати оригіналу. У цьому випадку вона не дає уявлення про оригінал і знову-таки не може виконувати функцію моделі.

Обов’язкова вимога моделі – цілеспрямованість, ув’язка її параметрів з поставленим перед системою метою, з очікуваним результатом. Іншими словами,

модель повинна бути досить жорсткою. У той же час вона повинна бути достатньо гнучкою, здатною до перетворень відповідно до конкретної ситуації, містити якомога більшу кількість альтернатив.

Дуже важливо, щоб модель відрізнялася нейтральністю, тобто була вільна від різних суб'єктивних думок та переваг, властивих людям і групам, які беруть участь у розробці моделей, зокрема експертам. Досягти операційної нейтральності можливо завдяки розробці і ретельному дослідженню з використанням ЕОМ ряду альтернативних моделей. Нарешті, моделювання на ЕОМ (часто іменоване "комп'ютерним") є "предметно-математичним за формою, знаковим за змістом" [1].

Моделювання, як зазначає Е. П. Семенюк, внутрішнє суперечливо. Справді, дослідник прагне відобразити, відтворити в моделі можливо більше число параметрів системи – об'єкта моделювання, точніше, повніше виразити цей об'єкт. Однак це відтворення небезмежне, адже при повному відтворенні об'єкта зникає специфіка моделі. Це протиріччя, будучи рушійною силою процесу моделювання.

Діапазон подібності, подібності моделі та її об'єкта досить великий - від абсолютного до нульового. Природно, що при абсолютній подобі про моделювання й мови бути не може, оскільки тут у наявності дві абсолютно ідентичні системи. Абсолютне уподібнення однієї системи іншою є тиражування системи-оригіналу, яке знаходить широке поширення в техніці і технології. При нульовій подібності (відсутності подібності) моделі знову-таки немає, оскільки тут у наявності дві абсолютно різні системи, які ні в чому не повторюють одна одну. Тому моделювання може базуватися на подібності від майже абсолютного до майже нульового.

Повна подібність означає збіг основних параметрів системи-оригіналу і моделі. Відмінності стосуються вкрай незначних, найчастіше кількісних характеристик, якими в пізнанні і практиці можна знехтувати. Пізнавальне значення цієї моделі вкрай невелике, і власне моделлю її можна назвати вельми і вельми умовно.

Спрощення, схематизація особливо характерні для моделей, що відтворюють економічні цілісні системи.

Будучи спрощеним відтворенням цілісного оригіналу, модель в той же час і сама по собі повинна представляти щось єдине, цілісне. Науковій моделі повинні бути притаманні простота і стрункість, зручність в роботі з нею, певне впорядковане розташування її компонентів, в тій чи іншій мірі відповідну підпорядкованість і структурі оригіналу.

Розроблення моделі починається з опису системи. Як правило, вихідний опис буває загальним, неконкретизованим, не завжди глибоким. Потім вихідний опис трансформується в опис логічний, напівформальний, символічний, що дозволяє краще зрозуміти систему, структурувати її. Другий крок – визначення обмежень як зовнішнього (час і умови), так і внутрішнього порядку. Третій крок – визначення засобів досягнення цілей та критеріїв ефективності системи щодо заданих цілей. Потім слід виявлення і визначення факторів зовнішнього середовища, які впливають на цілі, засоби, обмеження і критерії. І, нарешті, останній крок – встановлення взаємозв'язку між цілями, обмеженнями і зовнішніми характеристиками, формування функціоналу будівництва рішення щодо системи, тобто встановлення за допомогою критеріїв функціональної залежності між ступенем досягнення мети і факторами, які на це

впливають.

Деякі автори розглядають моделювання як процес послідовної розробки функціональної, інформаційної та морфологічної підмоделей. Найважчим в моделюванні систем і системних проблем є інтеграція цих аспектів моделі (підмоделей).

При розробці функціональної підмоделі, використовуючи аналоги з наявного досвіду, складаються функціональні рівняння, що описують ті чи інші властивості системи. В результаті маємо сувору, математично виражену форму.

Вихідні дані для розробки інформаційної підмоделі дає підмодель функціональна. Якщо остання виражена у формі математичних рівнянь, то система рівнянь, природно, містить відому ступінь невизначеності, яку можна обчислити через кількість інформації, що міститься в рівнянні.

Наступний етап моделювання – розробка морфологічної підмоделі, яка являє собою опис внутрішньої структури системи або системної проблеми, виявлення підсистем або підпроблем і встановлення взаємозв'язків між ними.

А. Н. Кочергін [2] пропонує розглядати і такі класифікаційні ознаки, як: природа модельованих явищ, ступінь точності, об'єм відображуваних властивостей та ін.. Але, слід визнати, що дані ознаки не є істотними, тому подібні класифікації виглядають дещо штучними.

Є й інші погляди на процес створення моделі, на етапи її створення та відпрацювання. Німецький філософ А. Хагер, вважає, що таких етапів чотири. Вихідний етап – пошук моделі, коли на евристичній основі формується модельне уявлення, первинна, іноді дуже груба модель. На цьому етапі використовуються наявні моделі. Велике значення тут набуває інтуїція дослідника. На наступних двох етапах проводиться перевірка моделі. На одному вона здійснюється понятійним чином, на іншому – прагматично: модель оцінюється на основі поведінки модельованого об'єкта. Четвертий, завершальний етап полягає в тому, що модель включається в більш загальні наукові уявлення. Критерієм подібності моделі з оригіналом є в кінцевому рахунку експеримент, практика.

Велика кількість ідей і принципів системного підходу до підвищення ефективності організацій викликало до життя теорію конструювання та управління організацією, одним із засновників якої є американський професор Стенлі Янг.

Організації, будь то промислове або інше підприємство, науково-дослідний або проектний інститут, установа культури, побуту і т. д., суть цілісної системи. Вони, винайдені людьми для задоволення їхніх специфічних цілей. Вони цілеспрямовані, свідомо побудовані, раціональні. Кожна з них має “вхід” (потік ресурсів) і “вихід” (потік благ, матеріальних і духовних, які задовольняють потреби людей). Головна мета організації як системи полягає в тому, щоб зберегти або збільшити потік благ на виході. Ця мета досягається тільки тоді, коли відношення виходу до входу, як до потенційно досяжної ефективності є максимальним.

Ефективність організації забезпечується не тільки за рахунок збагачення її речовинного, енергетичного та інформаційного потенціалу, але значною, мірою за рахунок моделювання системи управління організацією, її постійного вдосконалення і розвитку.

Зазвичай вдосконалення системи управління являє собою сукупність різних, слабо пов'язаних одна з одною заходів, таких, як заміна керівників, об'єднання або розчленування підрозділів системи, наділення підрозділів новими функціями або передачею функцій від одного підрозділу, керівника до другого, ліквідація підрозділів або їх функцій, використання сучасних наукових, особливо математичних, методів, електронно-обчислювальної техніки і т. д.

Всі ці підходи дозволяють удосконалювати лише деякі аспекти та фрагменти системи управління організацією. Жоден з цих підходів не вирішує проблеми в цілому, не дає повної картини функцій, виконання котрих необхідно для вирішення проблеми, не дає основи для розподілу функцій підрозділів і керівників.

Метод моделювання організацій дає можливість подолати однобічність у вдосконаленні системи управління організаціями, інтегрувати їх в єдине ціле і тим самим рішуче підвищити ефективність організацій.

В основі цього напряму лежить цілісна модель організації, яка містить перелік усіх здійснюваних нею функцій і операцій. Ця модель застосовується і для опису, і для перебудови організації. У першому випадку мається на увазі дескриптивне застосування моделі, коли мова йде про спостереження та обґрунтуванні функціонування організації або про прогнозування її поведінки в майбутньому. У другому випадку – при нормативному застосуванні моделі, не про те, що є, а про те, що повинно бути. Строго кажучи, моделювання організацій зводиться до розроблення та реалізації саме цієї, нормативної, цілісної моделі. Моделювання системи управління організацією як цілим.

При моделюванні і вдосконаленні системи управління організацією головне завдання полягає в тому, щоб, використовуючи в єдності, цілісності самі різноманітні методи, забезпечити гнучкість системи, зробити її здатною швидко реагувати, пристосовуватися до різноманітних умов, до збудження як в самій системі, так і в її середовищі. А це можна зробити, лише створивши ефективний механізм виявлення і вирішення проблем які постійно виникають перед організацією.

Визначивши приблизний перелік етапів вирішення проблем (виявлення і дослідження проблем; пошук альтернатив рішення проблем; вибір найкращої альтернативи; узгодження рішень; затвердження рішень, підготовка до введення рішення в дію; управління реалізацією рішень; перевірка ефективності результатів виконання рішень), ці етапи, функції досить стандартні і властиві самим різним організаціям. Звідси завдання системи управління, накопичувати і автоматично використовувати досвід вирішення цих проблем. Безперервне підвищення ступеня автоматизму – одна з найбільш складних і важливих завдань конструювання систем управління.

Підвищення ступеня автоматизму (а автоматизм зазвичай пов'язаний з формалізацією операцій з управління і передачею їх в “ведення” ЕОМ) не означає, що управління втрачає свій творчий, людський характер. У процесі функціонування організацій виникає велика кількість нестандартних, нових проблем, вирішувати які покликана людина, керівник.

Процес виявлення і вирішення проблем можна розглядати як основний механізм вирішення проблем. Однак, щоб успішно вирішити проблему, необхідні принаймні дві

умови, два додаткових механізми.

Основний – механізм стимулювання, який дозволяє зацікавити у своєчасному виявленні, формуванні та вирішенні проблем кожного члена організації – від керівника до рядового її члена. В іншому випадку, у разі, коли ігноруються інтереси організації, її керівників і рядових членів, ніякі, навіть самі “правильні” рішення не можуть підвищити ефективність організації.

Перший додатковий механізм підвищення ефективності роботи організацій виступає, таким чином, як механізм узгодження інтересів.

Другий додатковий механізм – механізм контролю, за допомогою якого здійснюється спостереження за основним механізмом і механізмом узгодження, корегування цих механізмів у разі відхилення результату роботи системи від заданої цілі. Іншими словами, механізм контролю покликаний оцінювати і забезпечувати в органічному зв'язку з іншими механізмами ефективність роботи системи.

Невід'ємною, причому надзвичайно важливою, частиною “повної” моделі управління організацією являється визначення функцій, обов'язків керівників організації. Вищі керівники не вирішують проблему, вони здійснюють загальне, системне керівництво організацією. Їх головне завдання - вдосконалення механізму управління організацією в цілому, насамперед завдяки поліпшення основного механізму – механізму вирішення проблем і одного з додаткових механізмів – механізму узгодження інтересів. У їх компетенції затвердження найважливіших рішень, що ведуть до досягнення мети організації, розподіл під-проблем серед керівників середнього рівня, погодження, координація їх спільної роботи. До керівників вищого рівня в масштабі підприємства належать перш за все його директор і головний інженер.

Здійснюють управління реалізацією рішень керівники середнього (у застосуванні до підприємства – начальника цехів і служб) і нижчого (начальники участків, бригадири) рангів. Реалізують рішення всі члени організації. Керівники середнього і нижчого рівня мають право прийняття рішень в рамках того підрозділу організації, яку вони очолюють.

Така загалом цілісна, “повна” модель системи управління організацією, яка, описує організацію як вдосконалений механізм виявлення і вирішення проблем, який повністю використовує всі наявні в організації ресурси.

Ця модель, нормативна і в цьому сенсі являє собою ідеал організації, модель, яка наказує, якою має бути організація для того, щоб вона працювала ефективно.

Але одна справа ідеальна модель, в якій все зв'язано, все розкладено “по полочках”, а інша справа – реальність, реальна організація, яка моделюється з наявного матеріалу – речового, фінансового, енергетичного, інформаційного і людського. Цей матеріал аж ніяк не системний, і втілити його в систему – справа нелегка.

Що цьому заважає? Перш за все, бюрократичний характер існуючих організацій, де найчастіше ієрархічна піраміда командування і управління порушує порядок, який має бути системним, цілісним, спрямованим на виявлення та вирішення спільних для організації проблем. І нездорова психологічна атмосфера, притаманна багатьом організаціям, пов'язаним з переважанням командних методів управління. Від

бюрократизму, не рятує і “вбудовування” в існуючі системи управління математичних методів і ЕОМ.

Але ж умови змінилися. Вільний ринок поступився місцем, ринки монополізуються, вони вимагають від керівника інших якостей та іншої підготовки. Цієї підготовки якраз і не вистачає нашим управлінцям.

У побудові моделей створення організаційних структур визначилося до теперішнього часу кілька напрямків.

Одна з них полягає в побудові дерева цілей, завдань, що вирішуються системою, і зіставленні, точніше, інструменти структури системи управління до цих завдань. Оскільки перед великою системою завжди стоїть кілька великих, часом суперечливих завдань, то дуже важко виділити глобальну мету. Після виділення глобальної мети проводиться декомпозиція глобальної цільової функції.

Інший напрям базується на побудові функції, що визначає якості системи. Структура системи вибирається з тим, щоб вона мала оптимальні з точки зору отриманого рішення параметри. Оптимізаційна задача вирішується з урахуванням обмежень, в яких функціонує система.

Третій напрям пов'язаний з виділенням того аспекту функціонування системи управління, який найбільшою мірою визначає її організаційну структуру. Це перш за все технологія системи, що є основним фактором, що визначає організацію системи.

І нарешті, ще один напрямок, пов'язаний зі спробами будувати організацію системи відповідно за деякими загальносистемними принципами (максимальна автономність підсистем, мінімізація роботи з координації систем та ін.).

Висновки. Як висновок, можна відмітити, що на практиці при проектуванні контролю використовується сукупність моделей, заснованих на різноманітних особистих підходах. Може використовуватися модель, заснована на аналізі взаємозв'язків між блоками і елементами системи, причому модель ця виходить з нормативного опису системи. Здійснюється декомпозиція системи керування, виділяються деякі елементи керованого процесу і зіставляються відповідні їм елементи системи управління. Ці елементи розглядаються як осередки нижнього рівня, на базі яких зводить всю “будівлю” системи, створюється організація як ціле. Таким чином, моделювання організаційних систем поступово входить в практику управління.

Використані джерела:

1. Батороев К. Б. Кібернетика і метод аналогій. – М. : Вища школа, 1974.
2. Кочергін А. Н. Моделювання мислення. – М. : Наука, 1969.
3. Новик І. Б. Про філософських питаннях кібернетичного моделювання. – М. : Знание, 1964.
4. Давидов В. В., Варданян А. У. Навчальна діяльність та моделювання. – Ер. : Луйс, 1981.
5. Клаус Г. Кібернетика і філософія. – М. : ІЛ., 1963. – С. 262.
6. Філософія : навчальний посібник для вищих навчальних закладів. – Ростов н / Д. : Фенікс, 2002.
7. Штофф В. А. Моделювання і філософія. – М. : Наука, 1966.

Ставицкий А. В. Теоретические аспекты моделирования систем.

В статье выполнен анализ дефиниции “моделирование”, рассмотрена концепция построения моделей, а также предложена эталонная модель предприятия.

Ключевые слова: модель, моделирование, конструирование, метод моделирования.

Stavitsky O. Theoretical aspects of modeling.

This article gives an analysis of the definition of "modeling" is considered the concept of building models, and proposed a reference model of the enterprise.

Keywords: model, modeling, design, simulation method.

Кудренко Н. В., Ніколаєнко С. М.
Національний університет харчових технологій

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті досліджено основні теоретико-методичні основи визначення економічної ефективності діяльності підприємств. Детально розглянуто найбільш поширені методи і підходи щодо визначення економічної ефективності з погляду науковців, які в своїх працях вивчали вказане питання.

Ключові слова: економічна ефективність, дослідження, основні методи, ключові аспекти.

Проблема дослідження методики визначення економічної ефективності діяльності підприємств є особливо актуальною на сьогоднішній день. Про важливість вивчення економічної ефективності як поняття економічної науки і методики її визначення свідчить той факт, що початок дослідження вказаного питання припадає на науковців кейнсіанської школи. Зазначимо, що наукові пошуки щодо оптимального визначення економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання продовжуються, адже зацікавленість нею виникає на різних рівнях – від менеджерів і власників підприємств до керівників держави. Оцінка економічної ефективності виробничої діяльності підприємств, прийняття управлінських рішень, витрат ресурсів, впровадження нових технологій і досягнень науки у виробничо-господарські процеси становлять особливий інтерес як для вчених, так і економістів-практиків.

У сучасній економічній науці щодо методики визначення та оцінки економічної ефективності діяльності підприємств існують різні погляди.

Наукові праці А. Гусева, В. Свободіна, В. Мацибори та інших провідних науковців свідчать про активний пошук показника, який би найкраще визначав рівень ефективності виробництва. На сучасному етапі досліджень багато вчених-економістів відзначають, що ефективність є співставленням одержаного результату до понесених затрат. Але на сьогоднішній день не існує однозначної думки, що є результатами економічної ефективності діяльності підприємств, а що затратами. Кожен учений відстоює свою точку зору щодо даної проблеми. Але всі провідні науковці погоджуються з тим, що визначаючи економічну ефективність суб'єктів господарювання необхідно обрати таку оцінку економічної ефективності, яка б враховувала всі найважливіші фактори, які впливають на виробничі процеси та результати виробництва, забезпечували можливість для порівняння економічної ефективності роботи підприємств, виробничо-господарських комплексів та інших об'єднань.

Зазначимо, що більшість учених визначають, що економічну ефективність слід